

УДК 343.985

О. Фунікова, асистент кафедри криміналістики Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», кандидат юридичних наук

Технології в криміналістиці: поняття та особливості використання

Процес розслідування злочину вважається одним із найбільш складних видів соціальної діяльності. Специфіка цього виду діяльності визначається перш за все тим, що до орбіти судочинства залучаються особи, інтереси яких є абсолютно протилежними, а сама процесуальна взаємодія має на меті встановлення істини за допомогою всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи, з відповідними змінами суб'єктивних прав та юридичних обов'язків визначеного кола осіб.

Встановлення істини завжди є метою будь-якого процесу пізнання. В. О. Коновалова зазначає, що своєрідність процесу пізнання при розслідуванні злочину полягає, передусім, у тому, що тут предметом пізнання виступають суспільно небезпечні та протиправні дії. Відповідно діяльність щодо розкриття злочину завжди пов'язана із необхідністю виявлення знищених та замаскованих слідів, подоланням інших засобів протидії розслідуванню. Саме тому змістом пізнання при розслідуванні злочинів є розумова діяльність, яка підпорядкована загальним законам мислення; щодо форми, в якій проходить пізнання у зазначеній сфері, то вона є досить специфічною, такою, що встановлюється кримінально-процесуальним законом та регулює процес збирання доказів¹.

Структура діяльності, пов'язаної із розкриттям злочину, охоплює багато напрямів: від суто пізнавальних аспектів до організаційних заходів, пов'язаних із плануванням розслідування та провадження окремих процесуальних дій. Відповідно процедура розслідування злочину може бути визначена як певний інформаційний процес судово-слідчого пізнання, що включає в себе одержання, накопичення, зберігання, переробку, передавання та використання інформації з метою встановлення об'єктивної істини². Водночас інтенсивний розвиток

¹ Коновалова В. Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В. Е. Коновалова. – Харьков : Консум, 2000. – С. 6–7.

² Лукашевич В. Г. Моделирование у криминалистики та пізнавальній діяльності слідчого : монографія / В. Г. Лукашевич, О. В. Юнацький. – К. : КНТ, 2008. – С. 27.

новітніх технологій у сфері комунікацій, глобальні інтеграційні процеси викликають потребу правозастосовних органів в якісній інформаційній підтримці та високій швидкості одержання інформації, оскільки основні їх зусилля в розслідуванні, розкритті і запобіганні злочинам пов'язані з пошуком, накопиченням та зберіганням значного обсягу необхідної інформації, її оцінкою, побудовою версій та розробленням планів розслідування, складанням процесуальних та інших документів, організацією всього процесу розслідування та ін.¹ Проте, процес розвитку інтеграції, що є об'єктивним за своєю природою, все ж таки вимагає для своєї реалізації певних зусиль, оскільки виникає чимало труднощів навіть психологічного порядку, пов'язаних із незвичайністю, нетрадиційністю «стикових» напрямів пошуку наукових спеціалізацій². Наприклад, серед науковців поширеним є судження, суть якого полягає в тому, що, запозичуючи будь-яке положення з природних або технічних наук, криміналістика трансформує, перетворює його, внаслідок чого воно набуває криміналістичного забарвлення³. Інші вчені схиляються до думки, що, розробляючи свої прийоми і засоби, криміналістика не механічно використовує положення різних наук, а творчо пристосовує їх для цілей розслідування злочинів. Методика роботи з криміналістичними об'єктами в таких випадках формується з урахуванням специфічних умов, опосередкованих характером вчиненого злочину, цілями і межами пізнання в рамках процесуальної діяльності слідчого. При цьому дані спеціальних наук, оскільки вони пристосовані до завдань криміналістики, покладені в основу її рекомендацій, широко використовуються в слідчій практиці, тобто стають криміналістичними⁴. На нашу думку, більш доцільною вважається друга точка зору. Безумовно, не можна безапеляційно стверджувати, що перероблення, трансформування запозичених положень криміналістичною наукою взагалі неможливе, особливо коли йдеться про деякі положення криміналістичної техніки, але, все ж таки, у більшості випадків

¹ Шепітько В. Ю. Інформаційні технології в криміналістиці та слідчій діяльності / В. Ю. Шепітько // Вибрані твори. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2010. – С. 106.

² Готт В. С. Категории современной науки (становление и развитие) / В. С. Готт, Э. П. Семенов, А. Д. Урсул. – М. : Мысль, 1984 – С. 32–33.

³ Див.: Колмаков В. П. Введение в курс науки советской криминалистики / В. П. Колмаков. – Одесса : Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова, 1973 – С. 17; Матусовский Г. А. Криминалистика в системе научных знаний / Г. А. Матусовский. – Харьков : Вища школа, 1976. – С. 16.

⁴ Див. Комиссаров В. И. Криминалистическая тактика: история, современное состояние и перспективы развития / В. И. Комиссаров. – М. : Юрлитинформ, 2009. – С. 11.

криміналістика досить вдало «використовує» або «застосовує» знання інших спеціальних наук.

Зазначені тенденції обумовлюють широке застосування комп'ютерних, цифрових, комунікативних та інших інноваційних технологій у правозастосовній діяльності. Отже, етимологія цього терміна потребує дослідження з метою визначення всіх можливих напрямів його застосування у криміналістичній науці. Особливістю поняття «технологія» є те, що сфера його використання поширюється від вузького суто виробничого контексту до вивчення технології як самостійної науки зі своїми методами, прийомами та ін. В етимологічному сенсі технологія (нім. *technologie* < грец. *techne* мистецтво, майстерність + *logos* наука, вчення) — сукупність методів і процесів, що застосовуються в якій-небудь справі, у виробництві чого-небудь, а також наукове описання таких методів¹.

З філософської точки зору технологія є одним із багатозначних понять, які характеризують сферу діяння чого-небудь і рефлексії з цього приводу. Під технологією розуміється: 1) техніка; 2) опис послідовності трудових операцій, необхідних для перетворення предмета праці в продукт, і самий процес, що відповідає описаній методиці; 3) сфера діяльності людини разом із сукупністю знань, що її забезпечують; 4) загальна характеристика діяльності, типової для того чи іншого соціуму; 5) особливий тип світовідношення, властивий індустріальній та постіндустріальній епохам².

Технології зазвичай розглядають у зв'язку з конкретною галуззю виробництва або залежності від способів отримання або обробки певних матеріалів, тобто типовим є ототожнення понять техніки й технології. Ми погоджуємося із тим, що до техніки більш доцільно відносити будь-які матеріально-речові засоби діяльності, в той час як технологія пов'язана перш за все із прагненням до ефективності того чи іншого процесу, що можливо досягнути саме за допомогою істинного наукового знання. Такий підхід до досліджуваного поняття в літературі має назву «комплексний», відповідно до якого технологія розглядається як обумовлені станом знань та громадською ефективністю способи досягнення цілей, поставлених суспільством. Згідно з таким підходом технологія, тобто розвиток і застосування наукових або

¹ Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М. : Эксмо, 2010. – С. 774.

² Что такое технология? Значение и толкование слова *technologija*, определение термина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.onlinedics.ru/slovar/fil/t/technologija.html>.

систематизованих знань до практичних завдань, є центральною характеристикою сучасного економічного розвитку¹.

Загальновідомим є те, що порушення технології в галузі виробництва матеріальної продукції зазвичай призводить до помітного зниження її якості, але майже не проводиться аналогії із іншими, «нематеріальними» сферами людської діяльності, пов'язаними із розслідуванням, розкриттям та запобіганням злочинній діяльності, в яких проблема підвищення ефективності є не менш актуальною, а порушення саме технології зазначених процесів призводить до негативних наслідків у роботі державного механізму в цілому.

Наукові дослідження, пов'язані із проблемами вживання поняття «технології» та застосування останніх у криміналістиці проводилися досить повільно та виокремлено, з певним відставанням від загальних процесів глобалізації та соціальної інформатизації суспільства. У криміналістичній науці використання зазначеного терміна тривалий час було пов'язане перш за все з експертно-криміналістичними дослідженнями². Термін «експертні технології» було запропоновано вченими давно, він застосовувався у декількох значеннях: а) як сукупність правил, прийомів та засобів найбільш раціональної та ефективної організації провадження судових експертиз у державних судово-експертних установах; б) опис технологічних схем, процесів, карток; в) розроблення загальних та окремих положень щодо подальшого вдосконалення вказаних правил, прийомів, засобів, технологічних схем, процесів, карток³. На сучасному етапі розвиток експертних технологій пов'язаний з упровадженням в експертну практику методів математи-

¹ Гэлбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Дж. Гэлбрейт. – М. : Прогресс, 1979 – С. 67.

² Див.: Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе / А. И. Винберг – М. : Госюриздат, – 1956. – С. 70–71; Колдин В. Я. Судебно-экспертные науки и технологии / В. Я. Колдин, О. А. Крестовников // Теория и практика судебной экспертизы. – М. : МЮ РФ, 2006. – № 1. – С. 12–19. Моїсєєв О. М. Експертні технології: теорія формування і практика застосування : монографія / О.М. Моїсєєв. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2011. – 424 с; Репешко П. І. Технологічні системи методологічного забезпечення судово-експертної діяльності / П. І. Репешко, В. В. Гузенко // Криміналістика ХХІ століття : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 717 – 721; Сегай М. Я. Актуальные проблемы экспертной технологии в условиях НТР / М. Я. Сегай, В. К. Стринжа // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 29. – Киев, 1984. – С. 3–6; Щербаковский М. Г. Принципы создания судебно-экспертных технологий / М. Г. Щербаковский // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р.) – Х. : Одіссей, 2010. – С. 354–357.

³ Сегай М. Я. Актуальные проблемы экспертной технологии в условиях НТР / М. Я. Сегай, В. К. Стринжа // Криминалистика и судебная экспертиза / Вып. 29. – Киев : Вища школа, 1984. – С. 3–6.

ки та кібернетики, застосуванням інформаційних мереж, спрямованим на вдосконалення діяльності судово-експертних установ, за рахунок створення умов до роботи комісії експертів у формі телекомунікаційної конференції або дистанційної участі експерта в судовому засіданні. Отже, О. М. Моїсєєв визначає експертну технологію як систему робочих операцій, які складають раціональні дії з оптимального використання судовим експертом наявних ресурсів (матеріальних, технічних та фінансових, трудових, інтелектуальних, нормативно-правових) для забезпечення результативного проведення судових експертиз¹.

Багато вчених застосування певних технологій у криміналістиці пов'язують із впровадженням процесів алгоритмізації та програмування у всіх ланках діяльності з розслідування, розкриття та профілактики злочинів. Йдеться про проблеми впровадження інформаційних технологій у криміналістичну діяльність². Так, В. Ю. Шепітько із цього приводу зазначає, що підвищення якості діяльності з розслідування злочинів може бути досягнуто за рахунок впровадження в слідчу діяльність інновацій за такими напрямками: 1) розробка і використання нових науково-технічних засобів для виявлення, збирання і попереднього дослідження доказів; 2) пропонування новітніх інформаційних технологій та їх використання в роботі слідчого; 3) створення (розробка) і пропонування до застосування нових прийомів, методів, методик проведення окремих слідчих дій і розслідування злочинів у цілому³.

¹ Моїсєєв О. М. Експертні технології: теорія формування і практика застосування : монографія / О. М. Моїсєєв. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2011. – С. 10, 18.

² Див.: Бирюков В. В. Научные и практические основы использования компьютерных технологий для фиксации криминалистически значимой информации : монографія / В. В. Бирюков. – МВД Украины, Луган. акад. внутр. дел МВД им. 10-летия независимости Украины ; [науч. ред. И. В. Попов]. – Луганск : РИО ЛАВД, 2002. – 264 с.; Журавель В. А. Проблеми формалізації слідчої діяльності / В. А. Журавель // Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 14 травня 2010 / [редкол. В. В. Сташис, В. І. Борисов та ін.] – Х. : Одіссей, 2010. – С. 354–357; Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія / Є. Д. Лук'янчиков. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.; Шепітько В. Ю. Роль інформаційних технологій у підвищенні якості слідчої діяльності (у співавт. з В. В. Білоусом, Л. І. Керик) / В. Ю. Шепітько // Вибрані твори. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2010. – С. 94-106; Шепітько В. Ю. Інформаційні технології в криміналістиці та слідчій діяльності (у співавт. з Г. К. Авдєєвою) / В. Ю. Шепітько // Вибрані твори. – Х. : Вид. агенція «Апостіль», 2010. – С. 106–113.

³ Шепітько В. Ю. Проблемы разработки, внедрения и использования инноваций в следственной деятельности / В. Ю. Шепітько // Использование современных информационных технологий в правоохранительной деятельности и региональные проблемы информационной безопасности : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. – Калининград : Калининград. юрид. ин-т МВД России, 2006. – Вып. VII, ч. 1. – С. 126.

Т. В. Михальчуком запропоновано поняття телекомунікаційних технологій як сукупності різних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікацій, створення, поширення, збереження та «управління» інформацією, що застосовує особа, яка проводить слідчу дію, для захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, повного, швидкого та об'єктивного розслідування злочинів. У розслідуванні злочинів зазначений автор вирізняє такі види телекомунікаційних систем: а) телеграф; б) телефон; в) радіо і радіотелеграф; г) телебачення; г) телекс; д) супутниковий зв'язок; е) електронні мережі¹.

У юридичній літературі поняття технології розглянуто і в іншому аспекті — щодо рівнів процесу розслідування злочину. Л. Д. Самігін звертає увагу на те, що організація конкретного акту розслідування складається з окремих елементів або підрівнів: верхній — стратегічний, середній — тактичний (у межах організації та провадження окремих слідчих дій і тактичних комбінацій) та базовий — технологічний, що складається з окремих технологічних операцій (маніпуляцій) з тими чи іншими об'єктами, за допомогою тих чи інших технічних методів, прийомів, способів і засобів. Ці операції є елементами, з яких складається кожна слідча дія².

Важливо зазначити особливість використання терміна «технологія» вченим-криміналістом В. А. Образцовим, який навіть запропонував визначати науку криміналістику як «технологію розслідування»³. Р. С. Белкін з цього приводу зазначив, що схожу з технологією роль у криміналістиці у відомому сенсі відіграють тактика і методика: як засіб організації, здійснення якого-небудь процесу з найбільшим ефектом вони також націлені на перетворення об'єкта впливу. У цьому сенсі, за думкою вченого, можна сказати, що криміналістична методика — своєрідна технологія процесу розслідування⁴.

У літературі навіть існує думка, що технологія розслідування злочину є однією з форм прояву діяльності з розкриття, розслідування та

¹ Михальчук Т. В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Т. В. Михальчук. – К., 2009. – С. 7.

² Самыгин Л. Д. Расследование как система деятельности / Л. Д. Самыгин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1989. – С. 23–24.

³ Криминалистика / под ред. докт. юрид. наук, проф. В. А. Образцова. – М. : Юринкон, 1994. – С. 10.

⁴ Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Инфра-М-НОРМА, 2001. – С. 84.

попередження злочинів, що включає не тільки криміналістичну методику (приватні криміналістичні методики), а й інші елементи. Технологічний аспект діяльності з розкриття, розслідування і попередження злочинів виявляється спочатку на рівні усвідомлення у вигляді знання про технологію розслідування (його структури, взаємозв'язку елементів структури, що виявляється в організації розслідування), потім у процесі такої діяльності (практична реалізація технології розслідування) і нарешті в її результаті, що фіксується у формально-юридичному (процесуальному) акті. Згідно з такою позицією криміналістика має технологію і сама є технологією. Під технологією розслідування злочину слід розуміти функціонально зумовлену впорядковану сукупність дій (діяльність), що забезпечується необхідними ресурсами, та реалізується відповідним суб'єктом у процесі розслідування злочинів¹.

Отже, глобальна «технологізація» криміналістики заслуговує на окрему увагу. Сфера застосування технологій в криміналістичній науці охоплює дедалі більше напрямків, а етимологія зазначеного терміна потребує подальшого докладного дослідження з метою визначення та вдосконалення нових напрямів розвитку криміналістики.

Фуникова Е. Технологии в криминалистике: понятие и особенности использования

Рассмотрено понятие и место технологий в процессе расследования и раскрытия преступлений, выделены различные подходы к определению исследуемого понятия. Проанализировано соотношение терминов «криминалистическая методика» и «технология расследования». Исследованы особенности использования технологий в криминалистике.

Ключевые слова: технология, экспертные технологии, информационные технологии, технологии расследования.

Funikova O. Technologies in criminalistics: the concept and characteristics of

The term «technology» and the place of this term in the process of investigation is reviewed, identified various approaches to the definition of the concept term. Analyzed the ratio of the terms «forensic procedure» and «technology of investigations». The features of the use of technologies in criminalistics.

Keywords: technology, expert technologies, information technologies, technologies of investigation.

¹ Шмонин А. В Методология криминалистической методики : монография / А. В. Шмонин. – М. : Юрлитинформ, 2010. – С. 365.